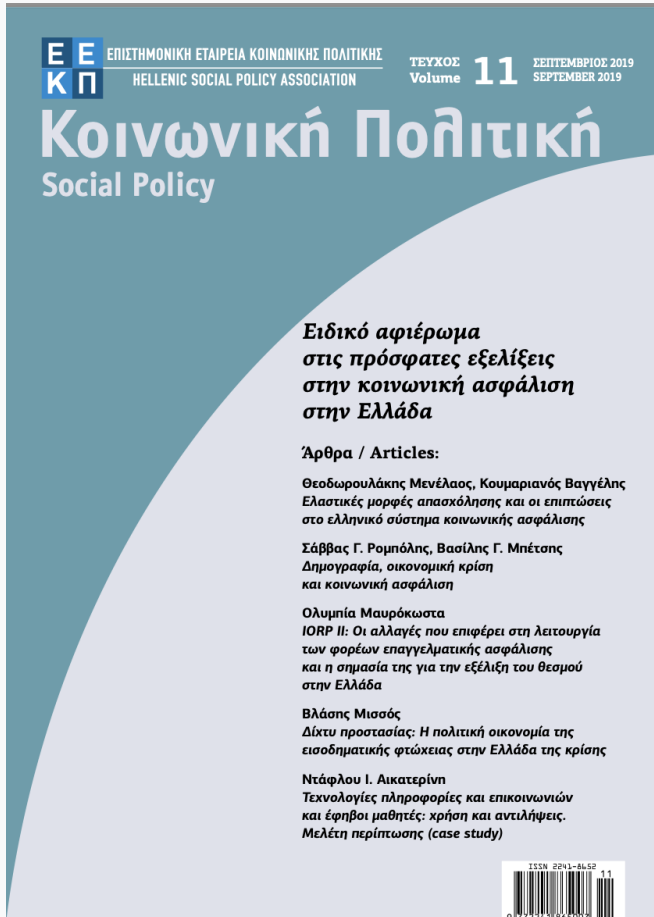

Κοινωνική Πολιτική

Τόμ. 11 (2019)

Τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών και έφηβοι μαθητές: χρήση και αντιλήψεις. Μελέτη περίπτωσης (case study)

Αικατερίνη Ντάφλου

doi: [10.12681/sp.29018](https://doi.org/10.12681/sp.29018)

Copyright © 2021, Αικατερίνη Ντάφλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ντάφλου Α. (2021). Τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών και έφηβοι μαθητές: χρήση και αντιλήψεις. Μελέτη περίπτωσης (case study). *Κοινωνική Πολιτική*, 11, 97–112. <https://doi.org/10.12681/sp.29018>

Κοινωνική Πολιτική

Social Policy

Ειδικό αφιέρωμα στις πρόσφατες εξελίξεις στην κοινωνική ασφάλιση στην Ελλάδα

Άρθρα / Articles:

Θεοδωρουλάκης Μενέλαος, Κουμαριανός Βαγγέλης
*Ελαστικές μορφές απασχόλησης και οι επιπτώσεις
στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης*

Σάββας Γ. Ρομπόλης, Βασίλης Γ. Μπέτσος
*Δημογραφία, οικονομική κρίση
και κοινωνική ασφάλιση*

Ολυμπία Μαυρόκωστα
*IORP II: Οι αλλαγές που επιφέρει στη λειτουργία
των φορέων επαγγελματικής ασφάλισης
και η σημασία της για την εξέλιξη του θεσμού
στην Ελλάδα*

Βλάσης Μισσός
*Δίκτυ προστασίας: Η πολιτική οικονομία της
εισοδηματικής φτώχειας στην Ελλάδα της κρίσης*

Ντάφλου Ι. Αικατερίνη
*Τεχνολογίες πληροφορίες και επικοινωνιών
και έφηβοι μαθητές: χρήση και αντιλήψεις.
Μελέτη περίπτωσης (case study)*

Τεχνολογίες πληροφορίες και επικοινωνιών και έφηβοι μαθητές: χρήση και αντιλήψεις. Μελέτη περίπτωσης (case study)

Ντάφλου Ι. Αικατερίνη

Διδάκτορας Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Κοινωνικής Πολιτικής & Τ.Π.Ε.

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Ο 21ος αιώνας είναι μια εποχή για την οποία αναγνωρίζεται ότι η ψηφιακή τεχνολογία γίνεται όλο και περισσότερο διάχυτη, φθηνότερη και ευκολότερη στη χρήση και ενσωματώνεται στην καθημερινότητα όλων, μικρών και μεγάλων. Τα παιδιά αποκτούν από πολύ νωρίς τεχνολογική εμπειρία σε μια παγκόσμια κοινωνία όπου τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και οι διαδικτυακές κοινότητες είναι ουσιαστικές για τον τρόπο που επικοινωνούν, μαθαίνουν και αναπτύσσονται. Το παρόν άρθρο αναλύει τη χρήση ψηφιακών εργαλείων από Έλληνες εφήβους και συγκεκριμένα επικεντρώνεται στη χρήση των τεχνολογιών κινητών τηλεφώνων, στον επικοινωνιακό προβληματισμό και στη διαδικασία μάθησης με τη χρήση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών. Με την έρευνα διαπιστώθηκαν αφενός σχετικά υψηλά ποσοστά χρήσης ψηφιακών εργαλείων με σκοπό την επικοινωνία και τη χρήση συγκεκριμένων εφαρμογών και αφετέρου υπογραμμίστηκε η σταθερή επιθυμία των νέων για εκπαίδευση με τη φυσική παρουσία των δασκάλων.

Abstract

The 21st century is a time when it is recognized that digital technology is becoming more and more diffused, cheaper and easier to use and embodied in everyday life of all, children and adults. Children have a very early technological experience in a global society where social media and web communities are essential to how they communicate, learn and grow. This article analyzes the use of digital tools by Greek teenagers and specifically focuses on the use of mobile phone technologies, communication and learning through information and communication technologies. The research found relatively high rates of use of digital tools for communication and the use of specific applications, and on the other hand it stressed the constant desire of young people for education with the physical presence of teachers.

1. Εισαγωγή

Οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) εξελίσσονται καθημερινά και τα οφέλη τους στη λειτουργία της κοινωνίας και της οικονομίας είναι μεγάλα. Ωστόσο κάθε τομέας της ανθρώπινης δραστηριότητας εμπεριέχει με διάφορους τρόπους και σε διαφορετικό βαθμό κινδύνους και ευκαιρίες. Η συνεχής μύηση/έκθεση των παιδιών στην τεχνολογία αφορά σε μια ανθρώπινη δραστηριότητα που μεγαλώνει καθημερινά. Εξαιτίας αυτής της αύξησης μεγαλώνουν κι οι ανησυχίες για την ασφαλή χρήση των τεχνολογικών εφαρμογών και την αποτελεσματική μάθησή τους (Subrahmanyam & Lin 2007). Στο πλαίσιο αυτό, στο παρόν άρθρο υπογραμμίζεται ότι οι Τ.Π.Ε., παράγουν πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στην εφηβική συμπεριφορά και στην διαχείριση της καθημερινότητάς τους, μέσα και έξω από το σχολικό περιβάλλον. Επιδρούν σημαντικά στην κοινωνικότητα των νέων ανθρώπων και στην ανταπόκριση που έχουν σε βασικά ζητήματα της ζωής τους, στις κοινωνικές τους σχέσεις, στη μάθηση και στη χρήση της γλώσσας ή στην παραγωγή νέων τρόπων επικοινωνίας και εν τέλει της διαβίωσής τους.

Στο εμπειρικό κομμάτι το άρθρο εξετάζει τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών σε ένα δείγμα 100 ανηλικών χρηστών ηλικίας 11-16 χρόνων. Συγκεκριμένα, γίνεται μια καταγραφή των προτιμήσεων σε ηλεκτρονικές εφαρμογές έφηβων χρηστών που φοιτούν στην έκτη δημοτικού και την γ' τάξη γυμνασίου σε σχολεία της περιοχής της Αθήνας. Επιδιώχθηκε η ταξινόμηση των απαντήσεών τους σε επιμέρους θεματικές σχετικές με τους στόχους της έρευνας, που αναφέρονται στη διακρίβωση των συνηθειών και αντιλήψεων τους που αφορούν στις ηλεκτρονικές εφαρμογές, τη χρονική διάρκεια των συνδέσεών τους και τη σύνδεση σχολείου και τεχνολογιών.

2. Θεωρητικά Ζητήματα

2.1 Οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών στην καθημερινότητα.

Οι Τ.Π.Ε. ως τομέας εμπλέκονται, όπως αποδεικνύεται από τις εξελίξεις, το ίδιο δυναμικά στην οικονομική και κοινωνική ζωή και μπορούν να επηρεάσουν θετικά τις επαγγελματικές δεξιότητες (Balwanz 2012), αλλά και το βιοτικό επίπεδο και να περιορίσουν τον κοινωνικό αλλά και τον χωρικό αποκλεισμό των ατόμων, ειδικά όσων διαμένουν σε απομακρυσμένα και δυσπρόσιτα μέρη (Ντάφλου, 2016). Εξάλλου η κακή χρήση-φραγή των τεχνολογικών εφαρμογών θεωρείται ότι συμπεριλαμβάνεται στις παραμέτρους του αποκλεισμού (Dieter 1999·Jarboe 2001), και από την άλλη αφορά στη δημιουργία προσαρμοσίμων μαθησιακών περιβαλλόντων που ενθαρρύνουν τις πρακτικές ένταξης (Fox & Hoffman 2011·Alberta Education 2015).

Η παιδική-εφηβική ηλικία από την άλλη είναι μια περίοδος στη ζωή των ανθρώπων πολύ σημαντική για την ανάπτυξη υπεύθυνων ενηλίκων, καθώς κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής τους, τα νεαρά άτομα αποκτούν γνώσεις, δεξιότητες, επιλέγουν συνήθειες και δημιουργούν το αξιακό τους κεφάλαιο (Institute of Medicine and National Research Council of The National Academies, 2015). Ανάμεσα στα στοιχεία αυτά που επιλέγουν και στα οποία επικεντρώνονται οι νέοι,

η υιοθέτηση και η τακτική χρήση της τεχνολογίας στην πράξη δείχνει να είναι βασικό συστατικό της παγκόσμιας καθημερινότητας και εκπαίδευσης τους (Goldsmith 2009·Motteram 2013). Φαίνεται μάλιστα ότι απομακρυνόμαστε όλο και περισσότερο “από άκαμπτα δομημένες αίθουσες διδασκαλίας”, (Dudenev et al. 2013:388), αντλώντας πληροφόρηση και κατάρτιση μέσα από τον ψηφιακό χώρο, στοιχείο που κορυφώνεται στα πρώτα χρόνια της ενήλικης ζωής. Το ποσοστό των νέων, ηλικίας 15-24 ετών, που χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο (71%) είναι σημαντικά υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού που χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο (48%) (International Telecommunication Union. (I.T.U. 2017).

Ένας μικρός αριθμός ερευνών για τα παιδιά και τη χρήση του Διαδικτύου, επισήμανε τη σημασία των εμπειρικών στοιχείων για την ανάπτυξη προγραμμάτων και πολιτικών (UNESCO-Nanyang Technological University 2014) που θα διασφαλίζουν την ανάπτυξη των εφαρμογών Τ.Π.Ε. με γνώμονα τα δικαιώματα των παιδιών, την προστασία και την ευημερία τους (Child Online Protection Statistical Framework and Indicators. International Telecommunication Union. Statistical Framework and Indicators 2010), αλλά και τη διεύρυνση των πρακτικών που στηρίζουν την αποτελεσματική μάθηση στην ψηφιακή εποχή (Carroll & Resta 2010).

Τα ερωτήματα που προκύπτουν αναφέρονται, κυρίως, στη διαδικασία της επικοινωνίας των αυριανών ενηλίκων, κυρίως δε στις αξίες με τις οποίες εφοδιάζονται για να ανταποκριθούν στα ζητήματα των οικονομικό-κοινωνικών διαδικασιών (Helsper et al., 2013). Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η χρήση των τεχνολογιών μπορεί να είναι λόγος για αυξημένη ανησυχία ή/και γνωσιακά χάσματα, εξαιτίας της ελλιπούς πρόσβασης στην τεχνολογία (Carvin 2000· Lievrouw 2000 George., & Odgers 2015) ή επειδή η χρήση της αφορά σε διαφορετικές δομές και μεγέθη (Mills 2016), ή ακόμη επειδή τα παιδιά συχνά απορρίπτουν τα πρότυπα προστασίας για τη διαδικτυακή περιήγηση (Childwise 2010a). Η κοινωνικό-οικονομική διαστρωμάτωση επαναπροσδιορίζεται ως κοινωνική ένταξη ανισότητας και ευημερίας, για να υπογραμμιστεί η σημασία της ένταξης ή η απουσία της ως πρόβλημα κοινωνικού και ψηφιακού αποκλεισμού, όπου ενδεχομένως η ανισότητα μπορεί να μετριαστεί για πολλά παιδιά από την παροχή κοινωνικής πρόνοιας (Helsper et al. 2013).

Κάθε διεργασία που επαναλαμβάνεται ωστόσο καθημερινά και μάλιστα με σταθερή χρήση, όπως αυτή των Τ.Π.Ε., αποκτά κρίσιμη σημασία όχι μόνο για ποσοτικούς, αλλά και ποιοτικούς λόγους. Στην προκειμένη περίπτωση αφορά τόσο στη βέλτιστη ανάπτυξη των νεαρών ατόμων, αλλά και στην πρόληψη μελλοντικών προβλημάτων, συναισθηματικών/πνευματικών και σωματικών. Τα συσχετιζόμενα με την τεχνολογία προβλήματα υγείας, σωματικά, ψυχολογικά και αναπτυξιακά δεν είναι επαρκώς τεκμηριωμένα. Από τις εστιασμένες έρευνες στην παράμετρο της υγείας ωστόσο επισημαίνεται ότι ο αντίκτυπος των Τ.Π.Ε. δε μπορεί να υποτιμηθεί (Καραμπάτσος 2008·Mitchell & Ybarra 2009· Smahel et al., 2012· Van Dijck 2013) και αυτό λαμβάνεται σταθερά υπόψη στους σχετικούς διεθνείς κανονισμούς και τις αντίστοιχες οδηγίες (Clarke et al. 2006·ETSI Guide 202 423, 2005).

3. Η μεθοδολογία της έρευνας

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο της ταχείας ανάπτυξης των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) που προκαλούν νέες συμπεριφορές κι έχουν επηρεάσει σημαντικά τον τομέα της εκπαίδευσης, αμφισβητώντας αφενός «συνεχώς την παλιά σχολική νοοτροπία» (McLeod 2017) και αφετέρου παρέχοντας μια νέα διάσταση στη μαθησιακή διαδικασία (Burnett, 2010), θεωρήθηκε ότι θα ήταν χρήσιμο να εξεταστεί η χρήση της τεχνολογίας από έφηβους σε ζητήματα μάθησης αλλά και καθημερινότητας. Συγκεκριμένα η έρευνα έγινε σε 100 άτομα, κατά κύριο λόγο σε έφηβους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (μαθητές γυμνασίου) και σε μικρότερο βαθμό συμμετείχαν νεαρά άτομα που βρίσκονται στην προεφηβική ηλικία και τελειώνουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση (μαθητές δημοτικού). Τα ευρήματα της διεθνούς βιβλιογραφίας για τα παιδιά πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και τη χρήση των τεχνολογιών εμπλουτίζονται καθημερινά (Holloway, Green, and Livingstone 2013:27-33). Ως εκ τούτου αποκτά προστιθέμενη, σε αυτές τις έρευνες, αξία η διερεύνηση του βαθμού στον οποίο Έλληνες μαθητές χρησιμοποιούν, κατανοούν και είναι επικριτικοί ή αισιόδοξοι σχετικά με αυτά τα εργαλεία και τον αντίκτυπό τους στην σχολική και λοιπή καθημερινότητά τους, ώστε να εκτιμηθεί ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι τεχνολογίες που εξελίσσονται ταχέως επηρεάζουν τη ζωή των νέων.

Για τη διερεύνηση των ερωτημάτων αυτών της χρήσης των Τ.Π.Ε. στην εφηβική ηλικία, επιλέχθηκε η μελέτη περίπτωσης (case study Research). Ο βασικός στόχος της έρευνας είναι μια στοχευμένη αναζήτηση για τα χαρακτηριστικά των συνθηκών και αντιλήψεων τους σχετικά με τις ηλεκτρονικές εφαρμογές, τη χρονική διάρκεια των συνδέσεων αυτών, αλλά και η κατανόηση των επιδιώξεών τους, τους τύπους δηλαδή των δραστηριοτήτων τους με αυτές τις επιλογές. Η έρευνα βασίστηκε σε δομημένο ερωτηματολόγιο το οποίο συμπληρώθηκε από έφηβους μαθητές ηλικίας 11-16 ετών, που φοιτούσαν στην έκτη δημοτικού και την 3^η Γυμνασίου, σε 2 σχολεία της Αθήνας. Επιλέχθηκε το σύνολο των μαθητών που βρίσκονταν σε όλες τις αίθουσες των αντίστοιχων τάξεων των 2 σχολείων κατά τη διάρκεια της έρευνας. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων έγινε κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2016-2017 με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών.

Βασικά ερωτήματα της έρευνας ήταν:

-Πώς οι έφηβοι «κάνουν έρευνα» στον σημερινό ψηφιακό κόσμο;

-Ποιοι είναι οι βασικοί χώροι εστίασης των ενδιαφερόντων τους και τι φοβούνται ή θεωρούν θετικά στοιχεία από τη χρήση της τεχνολογίας;

-Η χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας φέρει τις προσδοκίες και τα οφέλη μιας 'καλής' επικοινωνίας και πόσο επηρεάζει την αντίληψη που έχουν για το σχολείο;

Η μεθοδολογική προσέγγιση περιλαμβάνει, σε ένα πρώτο επίπεδο, έρευνα της γενικής εικόνας των καθημερινών και προσφιλών συνθηκών των εφήβων και, μέσω της αξιολόγησης των απαντήσεών τους, τον εντοπισμό των πιθανών ζητημάτων που ανακύπτουν σχετικά με την χρήση των Τ.Π.Ε. Δεδομένου ότι σύμφωνα με έρευνες η πλειοψηφία των εφήβων διαθέτουν ή έχουν πρόσβαση σε κινητό τηλέφωνο και στο διαδίκτυο από τα τηλέφωνα τους και αφιερώνουν κατά μέσο όρο πολλές ώρες την ημέρα σε ψηφιακά μέσα κάθε είδους (George et all.2015), αποκτούν ιδιαίτερη σημασία οι έρευνες σχετικά με τα πρότυπα της χρήσης της τεχνολογίας που έχουν οι σημερινοί έφηβοι και προϋδεάζουν για εξίσου σημαντικές μελλοντικές αλλαγές στην ενήλικη φάση της ζωής τους.

Η πραγματοποίηση του ελέγχου της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας του ερωτηματολογίου έγινε με τη διεξαγωγή πιλοτικής μελέτης, η οποία σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία θεωρείται ένα 'ζωτικό βήμα' ενός καλού ερευνητικού σχεδιασμού (Hazzi & Maldaon 2015:53).

4. Αποτελέσματα της έρευνας

Το παρόν άρθρο ερευνά το πώς οι έφηβοι συλλέγουν πληροφορίες online, επικοινωνούν με ψηφιακά εργαλεία και χρησιμοποιούν αυτά τα εργαλεία για την εκπαίδευσή τους. Η ηλικιακή κατανομή των συμμετεχόντων κυμαινόταν από 11 έως και 16 έτη και συγκεκριμένα, η πλειοψηφία τους (80,4%) είχε ηλικία 14 (32,9%) ή 15 ετών (47,4%). Η πλειοψηφία (82,6%) φοιτούσε στην τρίτη Γυμνασίου, με τους υπόλοιπους να είναι μαθητές της έκτης Δημοτικού. Επιχειρήθηκε αρχικά η έρευνα να εστιάσει στο εφηβικό κοινό (14-15), επειδή οι έφηβοι αντιπροσωπεύουν την αιχμή της κινητής συνδεσιμότητας. Με την συλλογή των πρώτων στοιχείων όμως φάνηκε ότι, η χρήση των Τ.Π.Ε. αρχίζει πολύ νωρίτερα και κρίθηκε σκόπιμο να διερευνηθεί σε ένα βαθμό και η προεφηβική ηλικία αντίστοιχων μαθητών των ίδιων σχολείων.

Τα ευρήματα της έρευνας σχετίζονται ιδιαίτερα με τη χρήση των κινητών τηλεφώνων παρόλο που η κατοχή και άλλων τεχνολογικών μέσων είναι ιδιαίτερα υψηλή. Ειδικότερα: Οι συμμετέχοντες στην έρευνα, ρωτήθηκαν αρχικά κατά πόσον έχουν στην κατοχή τους δικό τους Tablet, PC, ή κινητό τηλέφωνο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός, ότι η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών, δήλωσαν ότι, έχουν δικό τους κινητό τηλέφωνο (96,8%), καθώς και δικό τους PC (85,5%), ενώ το 48,3% εξ' αυτών, είχε επιπλέον και Tablet.

Φαίνεται ότι, οι νέοι ηλικιακά χρήστες χρησιμοποιούν καθημερινά τις τεχνολογίες, ειδικότερα των έξυπνων τηλεφώνων και του διαδικτύου και λιγότερο του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Δημιουργούν με αυτόν τον τρόπο ένα οικείο σε κείνους περιβάλλον συνεχούς δικτύωσης, μέσω εφαρμογών, ανταλλαγής μηνυμάτων και αναρτήσεων υλικού στο προσωπικό τους ψηφιακό προφίλ. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνουν αφενός πρόσβαση σε ψηφιακό περιεχόμενο που προκύπτει από τη δική τους έρευνα αλλά και σε κείνο των διαδικτυακών τους φίλων, οικοδομώντας μια ηλεκτρονική κοινωνία της οποίας αποτελούν μέρος, με μια σημαντική, αν όχι ευρεία αποδοχή.

Η χρήση των Τ.Π.Ε. φαίνεται ότι είναι ευρεία, σχεδόν το 94,8% των εφήβων της έρευνας διαθέτουν ή έχουν πρόσβαση σε κινητό τηλέφωνο. Από τις απαντήσεις τους ωστόσο φαίνεται ότι μόνο ορισμένες δραστηριότητες μέσω της τεχνολογίας είναι διαδεδομένες σε όλους τους έφηβους χρήστες. Αυτές αφορούν συγκεκριμένες περιοχές ενδιαφερόντων τους που έχουν κυρίως επικοινωνιακό προσανατολισμό και οδηγούνται από την διάθεση να αλληλοεπιδράσουν με φίλους και γνωστούς. Το σχολείο στον αντίποδα αυτής της αυξημένης χρήσης εξακολουθεί να αποτελεί για τους εφήβους ένα χώρο ανεπηρέαστο από την τεχνολογία και δεν επιθυμούν στην πλειοψηφία τους να αντικαταστήσουν το δάσκαλο και την αίθουσα διδασκαλίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας αντικατοπτρίζουν πολλές από τις ανησυχίες για το ρόλο που διαδραματίζουν τα ψηφιακά εργαλεία. Ειδικότερα:

4.1 Έφηβοι καταναλωτές Τ.Π.Ε.

Η τεχνολογία των πληροφοριών και επικοινωνιών βελτιώνει κατά γενική ομολογία τον τρόπο επικοινωνίας καθώς η έγκαιρη, έγκυρη και αποτελεσματική λήψη των πληροφοριών επηρεάζει σημαντικά κάθε τομέα της ζωής (Chen & Schulz 2016). Η χαρακτηριστική ταχύτητα με την οποία διεκπεραιώνεται κάθε τέτοια διεπαφή καθορίζει άλλο ένα στοιχείο μοναδικό των τεχνολογιών: την αμεσότητα και την υπέρβαση του χρόνου κι όχι μόνο του τόπου (Ντάφλου 2016). Το στοιχείο αυτό δείχνει από τις απαντήσεις των εφήβων να είναι ιδιαίτερα ελκυστικό. Πρόκειται εξάλλου για μια γενιά που ζει σ' ένα περιβάλλον που ορίζεται από την ταχύτητα διακίνησης των πληροφοριών, σε ένα τεχνολογικό περιβάλλον μοναδικό σε προϊόντα, υπηρεσίες και ευκολίες αναζήτησης της γνώσης.

Ειδικότερα για τους εφήβους της έρευνας φαίνεται ότι το τεχνολογικό περιβάλλον είναι το πρώτο στο οποίο αναζητούν την πληροφόρηση. Δείχνουν με άλλα λόγια να εμπιστεύονται την τεχνολογία από πολύ μικρή ηλικία, παρότι δεν είναι βέβαιο (λόγω πολύ νεαρής ηλικίας) αν διαθέτουν δεξιότητες για την αξιολόγηση του υλικού που βρίσκουν. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα, αγόρασαν το πρώτο τους κινητό τηλέφωνο ή Tablet ή υπολογιστή, πάνω από το ένα τέταρτο του δείγματος (26,6%), στα 8 έτη, ενώ πάνω από τους μισούς (56%) δήλωσαν ότι αγόρασαν το πρώτο τους κινητό τηλέφωνο ή Tablet ή υπολογιστή σε ηλικία που κυμαινόταν από τα 9 έως και τα 12 έτη.

Το 75,5% δήλωσε ότι:

-είχε καθοδήγηση για τα ψηφιακά εργαλεία (ασφαλή χρήση),

-μεγαλώνει σε οικογενειακό περιβάλλον που χρησιμοποιεί την τεχνολογία, (89,8% των γονιών τους ασχολούνται με την τεχνολογία),

-ενώ όσοι είχαν αδέρφια (μικρότερα ή/και μεγαλύτερα) δήλωσαν ότι, αυτά ξεκίνησαν να χρησιμοποιούν την τεχνολογία από αρκετά νωρίς, με το 31,8% των ερωτηθέντων, να εκτιμάει την ηλικία αρχικής ενασχόλησής των αδερφών τους με την τεχνολογία στα 10 έτη. Οι περισσότεροι όμως από αυτούς δεν έχουν πάρει την ενημέρωση από γονείς, δασκάλους ή ειδικούς, αλλά από τρίτους: φίλους και συμμαθητές, στοιχείο που αναδεικνύει δύο ζητήματα: 1) Ότι η εισαγωγή στον ψηφιακό χώρο γίνεται χωρίς επαρκή γνώση (στη βάση μιας καλά οργανωμένης και επιστημονικά τεκμηριωμένης διδασκαλίας), και 2) Η μετάδοση της γνώσης της τεχνολογίας συνίσταται σε διαπροσωπικές σχέσεις, που για τον καθένα ξεχωριστά αποτελούν μοναδικό στοιχείο, αστάθμητο δε παράγοντα ορθής διαχείρισης και αποτελεσματικότητας.

Ωστόσο, κατά γενική ομολογία, οι έφηβοι με ευκολία έχουν προσαρμοσθεί στη χρήση της και πιστεύουν ότι είναι ασφαλείς στις ενέργειες που κάνουν χρησιμοποιώντας την. Η αίσθηση της ασφαλούς περιήγησης είναι υποκειμενική και προκύπτει από την ατομική κρίση των εφήβων. Ενθαρρύνει όμως τους εφήβους χρήστες να χρησιμοποιούν πολλές ώρες τον ψηφιακό χώρο, να αποκαλύπτουν στο δημόσιο profile τους πολλά για τον εαυτό τους, να συζητούν στο διαδίκτυο προσωπικές στιγμές, χωρίς ωστόσο να γνωρίζουν απόλυτα το δημόσιο προσανατολισμό των πληροφοριών αυτών. Σύμφωνα με την έρευνα η συντριπτική πλειοψηφία (94,8%) δήλωσε ότι, συνδέεται από 1 έως και 12 ώρες, με μέσο όρο τις 4,4 ώρες/ημέρα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ότι μόνο το 3% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι, συνδέεται καθημερινά με τις τεχνολογίες

αυτές για χρονικό διάστημα λιγότερο από 1 ώρα, κι αυτό αφορά κυρίως τους μαθητές του δημοτικού. Το στοιχείο αυτό αποκτά μεγαλύτερη σημασία καθώς διαπιστώνεται ότι οι έφηβοι που έχουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο στο σπίτι είναι χρήστες για περισσότερες ώρες, ειδικά το Σαββατοκύριακο και τείνουν να περνούν περισσότερο χρόνο σε απευθείας σύνδεση σε εβδομαδιαία βάση. Αποτελεί δε μια πρόσθετη ανησυχία για την αύξηση της χρήσης του διαδικτύου καθώς μεγαλώνει ο έφηβος.

Η προστασία των εφήβων στα πλαίσια της χρήσης του διαδικτύου και των τεχνολογιών δείχνει λοιπόν να αντιμετωπίζει 2 βασικά ζητήματα: την αλόγιστη και πολύωρη χρήση και σε δεύτερο επίπεδο τους κινδύνους που αυτή η παρατεταμένη χρήση μπορεί να φέρει. Είναι φανερό ότι ως διαδικασία δύσκολα μπορεί να προβλεφθεί και να ελεγχθεί. Η προσωπική ζωή των εφήβων δείχνει να είναι έντονα προσανατολισμένη μέσα από τις τεχνολογίες. Τόσο το «πού» αλλά και το «πώς» ή το «πόσο» χρησιμοποιούν το διαδίκτυο τα νεαρά άτομα, έφηβοι και παιδιά, είναι μια τρέχουσα και καθημερινή διαδικασία η οποία γίνεται μέσα και έξω από το σπίτι. Ως εκ τούτου, διεξάγεται χωρίς επίβλεψη, είναι απρόβλεπτη και με ευμετάβλητα όρια. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι το σύνολο των εφήβων του δείγματος είχε στην κατοχή του από την παιδική του ηλικία κινητά τηλέφωνα και ταμπλέτες με πληρωμένη πρόσβαση στο διαδίκτυο. Τα τεχνολογικά αυτά μέσα είχαν παρασχεθεί στους εφήβους από τους γονείς. Κάθε τέτοια αγορά όμως αξιολογείται ως σημαντική στο βαθμό που προκαλεί αύξηση του ενδιαφέροντος των νέων και εξαναγκάζει σε μια καινούργια γενιά αναγκών, ορίων αλλά και κανόνων για να είναι ασφαλής η χρήση τους. Οσοτόσο αυτό είναι μια επιλογή που δεν είναι πάντα εφικτή και συναρτάται από διάφορους παράγοντες.

Η διαχείριση της γνώσης (mindcraft), (Perelman 1992) στην ψηφιακή εποχή και η «ευμερία ως αποτέλεσμα της χρήσης του Διαδικτύου από τα παιδιά» (Livingstone & Bulger 2014) σε κάθε τομέα της ζωής επηρεάζει σημαντικά την αύξηση του τεχνολογικού ενδιαφέροντος στη ζωή των εφήβων και καθιστούν τις εφαρμογές των Τ.Π.Ε. αναπόσπαστα μέρη της γενικής τους εκπαίδευσης (Purcell et al. 2013). Τα κινητά τηλέφωνα φαίνεται ότι αποτελούν μέσο για να διαμορφώνουν τις έρευνες, τις συνθήκες και τις δεξιότητες τους οι μαθητές. Η χρήση όμως των τεχνολογιών σε ορισμένες περιπτώσεις εμποδίζει την αμοιβαιότητα στην επικοινωνία, η οποία για τους νέους εξακολουθεί κι αποτελεί σημαντικό θετικό παράγοντα της σχολικής κοινότητας και προνόμιο της σχολικής αίθουσας. Ο καθοριστικός ρόλος που αποδίδουν στις τεχνολογίες οι έφηβοι δε μπορεί να αντικαταστήσει τον δάσκαλο και την τάξη των συμμαθητών, μπορεί όμως να αποτελέσει εφελθτήριο βελτίωσης των παραδόσεων και της ελκυστικότητας των μαθημάτων.

Οι έφηβοι εξάλλου αποτελούν μια ηλικιακή κατηγορία που ψάχνει καθημερινά διάφορα στο διαδίκτυο, μαθαίνει και εκπαιδεύεται. Οι μαθητές που απάντησαν στην σχετική ερώτηση που τους τέθηκε, είχαν πρόσβαση στο Ίντερνετ κατά (95,9%), στο Facebook κατά (79,6%) και στο Twitter σε ποσοστό (20,4%), ενώ ένα ποσοστό της τάξης του (59,1%), δήλωσε ότι συνδεόταν στο Instagram και στο YouTube (17,3%). Οι έφηβοι ρωτήθηκαν σχετικά με το τι ψάχνουν πιο συχνά, μέσα από τις τεχνολογίες. Αν εξαιρέσουμε τις αγνοούμενες τιμές, οι μαθητές (100%) δήλωσαν ότι, ενδιαφέρονται για την ψυχαγωγία που προσφέρεται από ιστοσελίδες όπως το Youtube (47,3%), τις διαδικτυακές αγορές (26,3%), και την επικοινωνία με φίλους (21%). Σε σημαντικό βαθμό τα υπόλοιπα μέσα ενημέρωσης βρίσκονται ανάμεσα στις προτιμήσεις των νέων, αφού λίγο περισσότεροι από τους μισούς (57,1%) τα επιλέγουν ως μέσο καθημερινής τους πληροφόρησης.

Σε πλήθος 259 σχετικών απαντήσεων οι συμμετέχοντες αναφέρουν ως πιο δημοφιλείς εφαρμογές καθημερινής τους σύνδεσης και χρήσης, το Facebook (47 άτομα), το Youtube (44 άτομα), το Instagram (43 άτομα), το Messenger (34 άτομα) και το Viber το οποίο επιλέχθηκε από 16 άτομα συνολικά. Στο σύνολό τους οι έφηβοι της έρευνας αιτιολογούν την αναζήτηση διαδικτυακών πληροφοριών με σκοπό τη διασκέδαση και την ενίσχυση των κοινωνικών τους δεσμών. Αναγνωρίζουν δε ότι απαιτούνται ιδιαίτερες γνώσεις και δεξιότητες από πλευράς τους για την ασφαλή χρήση των τεχνολογιών και την ευρύτερη κατάρτισή τους. Προκύπτει από τις μέχρι τώρα απαντήσεις των εφήβων ότι η χρήση και η καθημερινή ενασχόλησή τους με τις Τ.Π.Ε. αντανakλά τη σύγχρονη ζωή και την «επιθετική» διείσδυση της τεχνολογίας σε κάθε τομέα της. Ωστόσο η εξοικείωση στη χρήση της δεν εξασφαλίζει άμεσα την επάρκεια της γνώσης, την καταλληλότητα των εργαλείων της και την ασφαλή χρήση της.

4.2 Επικοινωνία και έφηβοι

Κατά γενική ομολογία τα οφέλη των Τ.Π.Ε. στην επικοινωνία και την εκμάθηση είναι ιδιαίτερα υψηλά όταν οι εφαρμογές είναι εκπαιδευτικές, χωρίς βλαβερά περιεχόμενα και στερεότυπα. Υποστηρίζεται δε ότι ενθαρρύνουν τη συνεργασία και επιτρέπουν στα παιδιά να ελέγχουν τις μαθησιακές διαδικασίες τους (Siraj-Blatchford & Whitebread 2003). Στην παρούσα έρευνα φαίνεται ότι ο έφηβος χρήστης αλληλοεπιδρά και αναζητά την επικοινωνία, τη «συνομιλία» (conversation) μέσω μηνυμάτων και εικόνων. Η επικοινωνία για την οποία μιλούν οι έφηβοι είναι ψηφιακή, συνεχής και αδιάλειπτη. Είναι επίσης ηλικιακά εξαρτώμενη και γίνεται κυρίως με τους συνομήλικους τους/συμμαθητές κατά (96,9%), και λιγότερο τους συγγενείς (48%) και το σχολικό περιβάλλον (16,3%). Αναφορικά με τον τρόπο επικοινωνίας, προκύπτει ότι, το 39,8% χρησιμοποιεί SMS, το 36,7% από αυτούς το Skype, το 45,9% το Viber, ενώ σε σημαντικό ποσοστό (57,1%) το Messenger επιλέγεται ως μέσο επικοινωνίας τους. Όσον αφορά στα θέματα προς συζήτηση, επισημάνθηκαν ως κύριες επιλογές, η καθημερινότητα (65,3%), τα Dates (31,6%), τα μαθήματα (28,6%), τα αθλητικά (12,2%), τα προβλήματα και οι σκέψεις τους (9,2%), τα παιχνίδια (6,1%) και ψυχαγωγικές εκπομπές ιδιαίτερης προβολής όπως το Survivor (5,1%). Αυτά τα πεδία επικοινωνίας εμφανίζουν μια μικρή διαφοροποίηση με βάση το φύλο των εφήβων: Τα αγόρια της έρευνας εστιάζουν περισσότερο από τα κορίτσια στα αθλητικά και τα dates. Τα κορίτσια από την άλλη πλευρά «συνομιλούν» ομοίως για τα dates και την καθημερινότητα.

4.3 Πρώιμη εισαγωγή στις Τ.Π.Ε.

Είναι μάλλον σημαντικό να δοθεί προσοχή στον αριθμό των ωρών που καθημερινά οι έφηβοι χρήστες είναι συνδεδεμένοι και αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους. Ο χρόνος αυτός δείχνει να αυξάνεται ποσοτικά όσο αυξάνει και η ηλικία, ενδεχόμενα το πλήθος των ενδιαφερόντων, αλλά και τα δίκτυα των επαφών τους. Επίσης ιδιαίτερη σημασία έχει η πρώιμη ηλικία εισαγωγής τους στη χρήση των Τ.Π.Ε. Στη σχετική ερώτηση «*Αν χρησιμοποιούν τα αδέρφια των εφήβων την τεχνολογία*», οι απαντήσεις δείχνουν ότι τα παιδιά-αδέρφια των εφήβων της έρευνας αρχίζουν

σήμερα νωρίτερα τη χρήση των τεχνολογιών από ό,τι οι ερωτηθέντες έφηβοι. Υποθέτουμε ότι αυτό συμβαίνει λόγω της επιρροής τους από τα μεγαλύτερα σε ηλικία αδέρφια. Η 'πρώιμη' όμως αυτή χρήση δεν φαίνεται να σχετίζεται σημαντικά με την αντίστοιχη εξοικείωση των γονιών στην τεχνολογία.

Θα μπορούσε να υποτεθεί ότι η χρήση αυτή συνδέεται αρχικά με την μεγάλη κατοχή κινητών τηλεφώνων μεταξύ των εφήβων, αλλά και με την ελκυστικότητα των ηλεκτρονικών εφαρμογών, που βασίζεται στα τεχνικά τους χαρακτηριστικά. Η ελκυστικότητά τους αυτή οδηγεί, όπως προείπαμε, σε πολύωρες χρήσεις των εφαρμογών, αν όχι σε εθισμούς σε αυτήν, με αποτέλεσμα την κατανάλωση πλήθους πληροφοριών και ανεξέλεγκτη πρόσβαση σε υλικό, ενδεχομένως ακατάλληλο με προσβλητικό ή άλλο περιεχόμενο. Οι έφηβοι της έρευνας δείχνουν να χρησιμοποιούν την τεχνολογία με μια «επιλεκτική έμφαση» (Κέσλερ 1970). Αυτό πρακτικά περιλαμβάνει για την έρευνα τρεις παράγοντες που συνδέονται: την σχεδόν καθολική για το σύνολο των ερωτηθέντων εφήβων καθημερινή και ευρεία επιλογή της, την υπερβολή στην πολύωρη χρήση της και την απλούστευση των διαδικασιών χρήσης της, κι αποδεικνύει την εξοικείωσή τους με τον τεχνολογικό χώρο. Η εξοικείωση αυτή εμπεδώνεται με τη συχνή χρήση σε κάθε ιδιωτική αλλά και δημόσια συναλλαγή. Παρ' όλα αυτά όμως, από τα στοιχεία φαίνεται, ότι οι κίνδυνοι από τη χρήση των τεχνολογικών μέσων αφορούν σε πραγματικές ανησυχίες των εφήβων. Ειδικότερα, με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν, παρατηρήθηκε ότι, η πλειοψηφία (86,7%) από τους ερωτηθέντες δε βίωσαν κάποιο περιστατικό ηλεκτρονικής παρενόχλησης ή κακόβουλου λογισμικού. Εκείνοι όμως (13,2%) που υπέστησαν μία τέτοια εμπειρία, αντιμετώπισαν το πρόβλημα σε ποσοστό 81,82%, με τη βοήθεια του οικογενειακού, ή σχολικού, ή φιλικού τους περιβάλλοντος.

4.4 Τ.Π.Ε. & Ζητήματα αξιολόγησης από τους έφηβους.

Οι έφηβοι χρήστες του δείγματος χρησιμοποιούν τις τεχνολογίες σε ποσοστό 85,71%, προκειμένου να αντλήσουν πληροφορίες για το σχολείο και για τις εργασίες τους. Οι μαθητές επεξεργάζονται στοιχεία για τις εργασίες τους χρησιμοποιώντας συνεργατικά εργαλεία όπως το portal της Google (70,9%) και το Wikipedia (26,7%) που αναδεικνύονται ως πρώτες επιλογές τους. Είναι σημαντικό ότι ένα υψηλό ποσοστό (61,8%) των εφήβων που συμμετείχαν στην έρευνα, αξιολογούν ότι η εκπαίδευση στο σχολείο πρέπει να γίνεται αποκλειστικά (7,2%) ή σε μεγαλύτερο βαθμό (54,6%) με τη χρήση τεχνολογιών γιατί αυτό είναι το μέλλον.

Πιστεύουν ότι οι τεχνολογίες θα προσέφεραν στο σχολείο και την εκπαίδευση τους, με σειρά σημαντικότητας, άμεση ενημέρωση (34,7%), ενδιαφέρον (20,4%), νέες δυνατότητες (17,3%), διαδραστικότητα (6,1%), ευκολία (11,2%) και διασκέδαση (11,2%), αλλά πιστεύουν ότι η περιήγηση αυτή δεν θα ήταν ασφαλής. Θετική απάντηση ασφαλούς περιήγησης (1%). Μόλις το (8,2%) αυτών, πιστεύει ότι οι τεχνολογίες δεν προσφέρουν τίποτε στο χώρο της εκπαίδευσης. Δεν είναι εξάλλου λίγοι οι έφηβοι που πιστεύουν ότι η χρήση των τεχνολογιών δύναται να επιδράσει αρνητικά στην σχολική εκπαίδευση και ειδικότερα, να έχει αρνητικές συνέπειες, όπως είναι το χάσιμο της άμεσης επαφής (43,9%), η υποβάθμιση των καθηγητών και των βιβλίων (22,4%), ο εθισμός (5,1%) καθώς και η επίδραση στην νοητική (4,1%) και στην οφθαλμολογική τους υγεία (3,1%).

Στη συνέχεια, οι έφηβοι κλήθηκαν να προσδιορίσουν, πάντα κατά την προσωπική τους άποψη, το πιο θετικό στοιχείο των τεχνολογιών. Το 85,7% από τους συμμετέχοντες θεώρησε την ευκολία χρήσης ως το σημαντικότερο πλεονέκτημα των τεχνολογιών, το 62,2% επέλεξε την πρόσβαση από παντού ως σημαντική, το 54,1% την ταχύτητα ενημέρωσης/πληροφόρησης, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 5,1% θεωρεί ότι οι πληροφορίες που μπορεί να βρει μέσω αυτών είναι η μεγαλύτερη προσφορά στους χρήστες.

Έχοντας αποτυπώσει την άποψη των εφήβων σχετικά με τα θετικά στοιχεία των τεχνολογιών, επιχειρήθηκε να εντοπιστούν οι πεποιθήσεις τους αναφορικά με το ποιο θεωρούν ως το πιο αρνητικό στοιχείο των τεχνολογιών. Σύμφωνα με τις απαντήσεις, τα στοιχεία των Τ.Π.Ε. που οι έφηβοι αξιολογούν ως αρνητικά, είναι αφενός σημαντικά σε πλήθος και αφετέρου εστιάζουν στην διατήρηση της υγείας και στην επικοινωνία. Τα βασικότερα έγκεινται στον εθισμό (37,8%), στο κακόβουλο λογισμικό (19,4%), στις σωματικές βλάβες (15,3%), στην μειωμένη επικοινωνία με το περιβάλλον (10,2%), στην λιγότερη σκέψη και συνέργεια (6,1%), στα λάθος πρότυπα (3,1%) και στο χάσιμο της άμεσης επαφής.

4.5 Συζήτηση

Η διεθνής επιστημονική κοινότητα με μια σειρά μελετών, (Livingstone & Bober 2003 και 2005), εστίασε στη σημασία της μέτρησης και της κατανόησης της πρόσβασης και της χρήσης του Internet από τα παιδιά. Ένα βασικό ζήτημα των ερευνών αυτών αποδείχθηκε ότι είναι η αποτελεσματική εισαγωγή των νεαρών ατόμων (παιδιών και εφήβων) στις Τ.Π.Ε. η οποία απαιτεί προσεκτικό σχεδιασμό, όπως επεσήμανε ο Kleine (Kleine, et al. 2014). Καθοριστικό επίσης στοιχείο τους αποδεικνύεται το πώς οι Τ.Π.Ε. αλλάζουν την καθημερινή συμπεριφορά των νέων. Αυτό συμπίπτει με την αυξανόμενη ανησυχία για την υγεία των παιδιών που ξοδεύουν πολύ χρόνο μπροστά σε ταμπλέτες, υπολογιστές και τις οθόνες των κινητών τηλεφώνων. Οι έρευνες δείχνουν ότι η χρήση του Διαδικτύου δεν έχει πάντοτε θετικά αποτελέσματα. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι τα κοινωνικά μέσα είναι πιο εθιστικά από τα τσιγάρα και το αλκοόλ και τόσο τα παιδιά όσο και οι έφηβοι που περνούν περισσότερο χρόνο μπροστά στις οθόνες τείνουν να βιώνουν υψηλότερα επίπεδα συναισθηματικής δυσφορίας, άγχους και κατάθλιψης (Public Health England 2013· RSPH 2017· OECD 2015b) ή ακόμη και μακροπρόθεσμα προβλήματα υγείας (Anuncibay 2017).

Σε σχετικές με αυτές τις επιπτώσεις έρευνες (Madden, Lenhart, Cortesi, Gasser, Duggan, Smith, Beaton 2013) σε παιδιά (ηλικίας 12-17 ετών) επιχειρήθηκε να δοθεί μια εικόνα των δραστηριοτήτων των εφήβων στο διαδίκτυο και των κύριων ανησυχιών τους για τους online κινδύνους. Οι κίνδυνοι αυτοί φαίνεται ότι αφορούν στην έκθεση σε μια σειρά ηλεκτρονικών μηνυμάτων αλλά και «επαφής/χρήσης» συγκεκριμένων διαδικτυακών εφαρμογών. Στην παρούσα έρευνα οι ανησυχίες των εφήβων αφορούν και σε θέματα υγείας λόγω της πολύωρης χρήσης των τεχνολογικών εφαρμογών.

Τα βασικά συμπεράσματα των μελετών αυτών επισημαίνουν ότι *«τα κοινωνικά μέσα έχουν μετατοπίσει δραματικά τον τρόπο κοινωνικοποίησης, επικοινωνίας και σχέσης. Ο αντίκτυπός τους δε μπορεί να υποτιμηθεί.»...«Διαμορφώνουμε και οικοδομούμε σχέσεις, την ταυτότητα μας, εκφρά-*

ζουμε τον εαυτό μας και μαθαίνουμε τον κόσμο γύρω μας» (Cramer 2017) μέσα από κοινωνικά δίκτυα (όπως το Instagram και το Facebook) που παρουσιάζουν εξαιρετικά επιμελημένες εκδοχές των ανθρώπων που γνωρίζουμε και του κόσμου γύρω μας, ώστε είναι εύκολο να παραμορφωθούν οι προοπτικές μας για την πραγματικότητα. Τα συμπεράσματα της έρευνας μας συνάδουν με τα στοιχεία αυτά, επιβεβαιώνοντας στην ουσία μια γενικότερη τάση στην κοινωνικοποίηση και στην επικοινωνία των εφήβων.

Σε αυτό, κατά γενική ομολογία, συμβάλλει το γεγονός ότι «κάθε φορά που σχολιάζουμε ή στέλνουμε μια πρόσκληση στο διαδίκτυο, δημιουργούμε μια προσδοκία, κάνουμε «like»». «Αισθανόμαστε την αίσθηση ότι ανήκουμε και προωθούμε την ιδέα του εαυτού μας μέσω της κοινής χρήσης». Τα ευρήματα αποδίδουν δύναμη στο «κοινόχρηστο» περιεχόμενο αυτών των ψηφιακών δημοσιεύσεων, άλλοτε με θετική ανατροφοδότηση κι άλλοτε αναζητώντας περισσότερη κοινωνική ενίσχυση. (RadiumOne).

Επιπλέον, αναφέρεται ότι τα ψηφιακά μέσα ενημέρωσης σχετίζονται με τον ηλεκτρονικό αποκλεισμό και με τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο. Ενώ η ηλεκτρονική πρόσβαση και χρήση έχει τη δυνατότητα να αυξήσει τις γνώσεις των νέων και της μάθησης, απαιτούνται περισσότερες έρευνες για την καλύτερη κατανόηση του πλήρους αντίκτυπου του Διαδικτύου. Οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες διαδραματίζουν επίσης σημαντικό ρόλο στο πώς χρησιμοποιείται το Διαδίκτυο και σε ποιο βαθμό αυτό το δυναμικό μεγιστοποιείται.

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων σ' αυτές τις έρευνες πιστεύει ότι το διαδίκτυο είναι ένα γενικό θετικό στοιχείο που βοήθησε τους ανθρώπους να αναπτύξουν και να αποκτήσουν γνώσεις. Ωστόσο, υπήρξε επίσης γενική συναίνεση ότι στα παιδιά χρειάζονται περιορισμοί σχετικά με το πότε τους επιτρέπεται να παίξουν παιχνίδια και πότε θα πρέπει να τους επιτρέπεται να έχουν δικό τους κινητό επειδή η «ορθή» χρήση του διαδικτύου απαιτεί κάποια ωριμότητα. (GSMA and LIRNEasia 2015). Η ενεργή γονική διαμεσολάβηση σχετίζεται σημαντικά με τη σοβαρότητα, την αποτελεσματικότητα και την αυτό-αποτελεσματικότητα των παιδιών-εφήβων στη χρήση των ψηφιακών μέσων (Hwang et.al. 2017: 362-368).

5. Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα της έρευνας μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:Οι έφηβοι εισάγονται στον ψηφιακό κόσμο σε πολύ νεαρή ηλικία. Σχεδόν ταυτόχρονα με την βασική τους εκπαίδευση μαθαίνουν να «κάνουν έρευνα» στον ψηφιακό κόσμο αλλά και να εξαρτούν σε σημαντικό βαθμό την καθημερινότητά τους από τη νέα τεχνολογία.

Τα κύρια ενδιαφέροντα των εφήβων που ικανοποιούνται με την πολύωρη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας αφορούν κυρίως στις κοινωνικές επαφές, τις διαπροσωπικές σχέσεις και την εκπαίδευσή τους, ουσιαστικά δηλαδή καλύπτουν σημαντικό εύρος των βασικών ζητημάτων της ζωής τους.

Η χρήση των Τ.Π.Ε. έχει σωρευτικές επιρροές στον κύκλο της οικογένειας των εφήβων καθώς δεν αφορά μόνο στους έφηβους, ήδη χρήστες, αλλά και τον μικρότερο ηλικιακά κύκλο των συγγενών τους, ο οποίος εισάγεται από εκείνους στον ψηφιακό χώρο, μέσω της παρατήρησης

αρχικά στο οικογενειακό περιβάλλον, κυρίως στην ψυχαγωγική χρήση του Διαδικτύου.

Η χρήση αυτή δε φέρει στοιχεία μιας ‘καλής’ τεχνολογικής εκπαίδευσης αλλά και επικοινωνίας. Αφορά περισσότερο στη διαμόρφωση μιας ηλεκτρονικής συμπεριφοράς των εφήβων η οποία βασίζεται στην ανάπτυξη αυτογνωσμένων δεξιοτήτων χρήσης του διαδικτύου παρά στις πραγματικές τους δεξιότητες. Η κατάρτιση και η βελτίωση των δεξιοτήτων των εφήβων σε αυτές είναι άτυπη, γίνεται ανεπίσημα και με αμφίβολο περιεχόμενο και δυνατότητα μετάδοσης των κατάλληλων πληροφοριών ασφαλούς και αποτελεσματικής χρήσης.

Η στοχευμένη εκπαίδευσή τους αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση, μέρος μιας διαδικασίας δια βίου μάθησης και ταυτόχρονα συνολική ευθύνη του σχολικού, οικογενειακού και οικονομικού περιβάλλοντός τους, αλλά και πρόσθετη ανησυχία που αντιμετωπίζει η διδασκαλία στο σημερινό ψηφιακό περιβάλλον.

Η ικανότητα με την οποία χειρίζονται οι έφηβοι την τεχνολογία αποτελεί μια υπόθεση εργασίας λόγω χρήσης και δε μπορεί να αποτελεί γενίκευση. Με άλλα λόγια δε μπορεί να αποδειχθεί ότι όλοι οι έφηβοι, είναι εξίσου εξοικειωμένοι στη χρήση (ασφαλή, εκπαιδευτική, χωρίς βλαβερὰ περιεχόμενα) των ψηφιακών εργαλείων. Δημιουργεί όμως την ανάγκη να εξασφαλισθεί ότι όλοι οι μαθητές είναι σε θέση να αποκτούν τις βασικές τεχνολογικές δεξιότητες για να ικανοποιούν αυτή τη συνθήκη.

Οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών μέσα από αναγκαίες καινοτόμες παιδαγωγικές προσεγγίσεις αποτελούν ζήτημα καθημερινής προσαρμογής για το σύγχρονο σχολείο, τόσο στο εκπαιδευτικό περιεχόμενο όσο και στις διαδικασίες εκμάθησης. Η κύρια πρόκληση αφορά επίσης στην επικέντρωση στο τεχνικό/μηχανικό μέρος των τεχνολογιών, στην εδραίωση δηλαδή της αντίληψης ότι οι ψηφιακές συσκευές είναι μηχανήματα ή αλλιώς ψηφιακά εργαλεία μάθησης. Αυτό παραπέμπει την σύγχρονη εκπαίδευση σε τρία επιπλέον βασικά συστατικά: στην εύρεση των (χρήσιμων) πληροφοριών, στην αμφίδρομη και διαδραστική ανατροφοδότηση/επικοινωνία και στην ασφαλή χρήση της. Αναδεικνύεται ως εκ τούτου το ζήτημα της απόκτησης των απαραίτητων (αναλογικών) δεξιοτήτων, σύμφωνα και με την προσέγγιση ανάπτυξης, όπως εγκρίθηκε στην Ατζέντα του ΟΗΕ για την ‘Αειφόρο Ανάπτυξη του 2030’ (United Nations Regional Information Centre for Western Europe 2017), η οποία τονίζει ότι οι διάφορες συνιστώσες της ανάπτυξης συνδέονται και δε μπορούν να απομονωθούν.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Dieter, O. (1999). «*Κοινωνικός αποκλεισμός: Κατάσταση ή διεργασία;*», σ.211-216 στο Σπανού Ε. (επιμ.) *Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*. Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ευρώπη. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Καραμπάτσος, Α. (2008). *Βασικά Θέματα Παιδαγωγικών και Διδακτικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Ταξιδευτής

- Κέσλερ, Α. (1970). *Η λογοτεχνία και ο νόμος των φθινουσών αποδόσεων*, Encounter, Μάϊος
- Ντάφλου, Α. (2016). *Η αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορικής & Επικοινωνιών από την Τοπική Αυτοδιοίκηση στις εφαρμογές της Κοινωνικής Πολιτικής. Το παράδειγμα εφαρμογής σε δήμους της Περιφέρειας Ηπείρου*. (Διδακτορική Διατριβή Πάντειο Πανεπιστήμιο) Αθήνα
- Πόρποδας, Δ. (1996). *Γνωστική Ψυχολογία. Τόμος 1. Η Διαδικασία της Μάθησης*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόρποδας.
- Σολομωνίδου, Χ. (1999). *Εκπαιδευτική Τεχνολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης.

Ξενόγλωσση

- Advanced Placement (AP), <https://apcentral.collegeboard.org>. Accessed 16 February 2018
- Alberta Education (2015). Making a difference: meeting diverse learning needs with differentiated instruction. <https://archive.org/stream/makingdifference00albe#page/18/mode/2up>. Accessed 21 January 2016.
- Anuncibay, R. (2017). ICTs and teenage students. Problematic usage or dependence. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 237. Pp.230 – 236. Available online at www.sciencedirect.com. Accessed 10 February 2018
- APEC Family Foundation Inc. <https://www.apecprep.com>. Accessed 16 March 2018
- Balwanz, D. (2012). *Youth skills development, informal employment and the enabling environment in Kenya: trends and tensions*. *Journal of international Cooperation in Education*, 15 (2), 69-91.
- Burnett, C. (2010). Technology and literacy in early childhood educational settings: A review of research. *Journal of Early Childhood Literacy*, 10(3), 247–270.
- Caroll, T., Resta, P. (2010). *Redefining teacher education for digital-age learners*. In: Summit report from the Invitational Summit on Redefining Teacher Education for Digital –Age learners.
- Carvin, A. (2000). “*Mind the gap: The digital divide as the civil rights issue of the new millennium*”, *Multimedia Schools* 7(1) at <http://www.infotoday.com/MMSchools>. Accessed 16 February 2018
- Chen, Yi-Ru R. and Schulz P. J. (2016), “The Effect of Information Communication Technology Interventions on Reducing Social Isolation in the Elderly: A Systematic Review” *Journal of medical Internet research* vol. 18,1 e18. 28 Jan., doi:10.2196/jmir.4596
- Child Online Protection Statistical Framework and Indicators. International Telecommunication Union. Statistical Framework and Indicators 2010. https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-COP.01-11-2010-PDF-E.pdf. Accessed 22 February 2018
- CHILDWISE, 2010a, <http://www.childwise.co.uk/reports.html>. Accessed 16 February 2018
- Clarke, A. et al. (2006). “*ETSI’s standardization work on guidelines for young children’s use of ICT*. Human Factors and Telecommunications, Sophia Antipolis, France.
- Cramer, S. (2017). CBE, RSPH <https://www.rsph.org.uk/resources/journals.html>. Accessed 16 March 2018
- Development Program’s (UNDP) annual publication (1999). “The Human Development Re-

- port.” UNDP Press Release, 12 July.
- DiMaggio, P., Hargittai, E., Celeste, C., & Shafer, S. (2004). *Digital inequality: From unequal access to differentiated use*. In K. Neckerman (Ed.), *Social inequality* (pp. 355-400). New York: Russell Sage.
- Dudeney, G., Hockly, N., & Pegrum, M. (2013). *Digital Literacies, Research and Resources in Language Teaching*, u.k: Pearson Education Ltd.
- ETSI Guide 202 423 “*Human Factors (HF); Guidelines for the design and deployment of ICT products and services used by children*”, October 2005
- Family Online Safety Institute, Bea Pro (iKeepSafe), <https://www.fosi.org>. Accessed 07 January 2018
- Fox, J. & Hoffman, W. (2011). *The Differentiated Instruction, Book of lists*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Fox, S., & Madden, M. (2005). *Generations online*. Washington, DC: Pew Internet and American Life Project.
- George, M. J., & Odgers, C. L. (2015). Seven fears and the science of how mobile technologies may be influencing adolescents in the digital age. *Perspectives on Psychological Science*, 10(6), 832-851. doi:10.1177/1745691615596788
- Goldsmith, B. (2009). *Time on social networks almost doubles in a year*. Retrieved from <http://www.reuters.com/article/mediaNews/idUSSP47166820090603>. Accessed 08 February 2018
- GSMA and LIRNEasia (2015), *Mobile phones, internet, and gender in Myanmar*. http://lirneasia.net/wpcontent/uploads/2016/04/GSMA_Myanmar_GenR2_Spreads.pdf http://lirneasia.net/wpcontent/uploads/2016/04/GSMA_Myanmar_Gender_R2_Spreads.pdf. Accessed 16 March 2018
- Hargittai, E. (2003a). *How wide a Web? Inequalities in accessing information online*. Unpublished doctoral dissertation, Princeton University, Princeton, NJ.
- Hargittai, E., & Shafer, S. (2006). *Differences in actual and perceived online skills: The role of gender*. *Social Science Quarterly*, 87(2), 432-448.
- Hazzi, O. & Maldaon, I. (2015). *A pilot study: vital Methodological issues*. *Business: Theory and Practice* 16: 53-62 (30 Mar 2015). <https://doi.org/10.3846/btp.2015.437>. Accessed 19 February 2018
- Helsper, E.J., Kalmus, V., Hasebrink, U., Sagvari, B. and De Haan, J. (2013). *Country classification: Opportunities, risks, harm and parental mediation*. <http://eprints.lse.ac.uk/52023/>. Accessed 19 February 2018
- Holloway, D., Green, L. and Livingstone, S. (2013). *Zero to eight. Young children and their internet use*. LSE, London: EU Kids Online.
- Hwang Yoori, Choi Inho, Yum Jung-Yoon, and Jeong Se-Hoon. (2017). *Parental Mediation Regarding Children’s Smartphone Use: Role of Protection Motivation and Parenting Style*. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. June, 20(6): 362-368.
- Institute of Medicine and National Research Council of the National Academies, (2015), *Transforming the Workforce for Children Birth through Age 8: A Unifying Foundation*. Committee on the Science of Children Birth to Age 8: Deepening and Broadening the Foundation

- for Success. Board on Children, Youth, and Families. Edit By LaRue Allen and Bridget B. Kelly. *The National Academies Press*, Washington, D.C.).
- International Telecommunication Union. (ITU). Geneva, July 2017.
- Jarboe, K. (2001). “*Inclusion in the information age: Reframing the debate*”, Athena Alliance at <http://www.athenaalliance.org/inclusion.html>. Accessed 22 February 2018
- Kleine, D., et al. (2014). *Children, ICT and Development: Capturing the Potential, Meeting the Challenges*. UNICEF, Florence
- Latimer, C. P. (2001). *The digital divide: Understanding and addressing the challenge*. New York: New York State Forum for Information Resource Management.
- Lenhart, A. Madden, M. Pew, 2007a, *Pew Internet and American Life Surveys* (2007a), *Teens, Privacy and Online Social Networks*, <http://www.pewinternet.org/>. Accessed 26 February 2018
- Lievrouw, L. (2000). “*The Information Environment and Universal Service*”. *The Information Society* 16
- Livingstone, S. & Bulger, M. (2014). *A Global Research Agenda for Children’s Rights in the Digital Age*. *Journal of Children and Media*. DOI:10.1080/17482798.2014.961496
- Livingstone, S. & Bober M. UK Children Go Online. Final report of key project findings, 2003 και 2005. http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/28_04_05_childrenonline.pdf. Accessed 19 February 2018
- Madden, M., Lenhart, A., Duggan, M., Cortesi, S., Gasser, Urs. *Teens and Technology 2013*” <http://www.pewinternet.org/Reports/2013/Teens-and-Tech.aspx>. Accessed 01 March 2018
- Mansell, R. (1999). *Information and communication technologies for development: assessing the potential and the risks*. *Telecommunications policy*, 23 (1).
- McLeod S. (2017), *Developmental Psychology, Simply Psychology* <https://www.simplypsychology.org/developmental-psychology.html>. Accessed 01 March 2018
- Mills K. L. (2016), Possible Effects of Internet Use on Cognitive Development in Adolescence. *Media and Communication*, Volume 4, Issue 3, Pages 4-12, ISSN: 2183-2439). Doi: 10.17645/mac.v4i3.516
- Mitchell, K. J., & Ybarra, M. L. (2009). *Social networking sites: Finding a balance between their risks and benefits*. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 163 (1), 87–89.
- Motteram, G. (2013). *Innovations in learning technologies for English language teaching*. London: British Council National Writing Project (NWP), <https://www.nwp.org>. Accessed 03 March 2018
- OECD (2015b), *Students, Computers and Learning: Making the Connection*. http://www.oecd-ilibrary.org/education/students-computers-and-learning_9789264239555-en. Accessed 01 March 2018
- Perelman, L. J. (1992). *School’s Out: Hyperlearning, The New Technology, and the End of Education*. William Morrow and Company, New York.
- Plowman, L. & McPake, J., (2013). *Seven Myths about Young Children and Technology*, *Childhood Education*, 89:1, 27-33
- Porter, D. (2005). “*The third way and the third world: poverty reduction and social inclusion strategies in the rise of “inclusive” liberalism*”, *Review of International Political Economy* 12

- Public Health England (2013), *How Healthy Behaviour Supports Children's Wellbeing*. August. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/232978/Smart_Restart_280813_web.pdf. Accessed 01 February 2018
- Purcell, K. Buchanan, J. and Friedrich, L. (2013). *The Impact of Digital Tools on Student Writing and How Writing is taught in Schools*, JULY 16, Pew Research Center Internet & American Life Project, Washington.
- RadiumOne., Social Media Triggers a Dopamine High Neuroscience. Feeding. AMA.Org. <https://radiumone.com/>. Accessed 01 February 2018
- RSPH. *Instagram ranked worst for young people's mental health. Younger people*. 19 May 2017. Young people back RSPH call for pop-up heavy usage warning on social media in a new report. <https://www.rsph.org.uk/about-us/news/instagram-ranked-worst-for-young-people-s-mental-health.html>. Accessed 01 February 2018
- Ruttan, V. (2006). *Is War Necessary for Economic Growth? Military Procurement and Technology Development*. New York: Oxford University Press.
- SEAMEO INNOTECH, University of the Philippines, www.seameo-innotech.org. Accessed 02 February 2018
- Siraj-Blatchford, J. & Whitebread, D. (2003). *Developmentally Appropriate Technology in Early Childhood*. DATAC, in UK, Supporting ICT in the Early Years.
- Smahel, D., Helsper, E., Green, L., Kalmus, V., Blinka, L. & Ólafsson, K. (2012). *Excessive internet use among European children*. LSE, London: EU Kids Online. <http://eprints.lse.ac.uk/47344/>. Accessed 04 February 2018
- Subrahmanyam, K. & Lin, G. (2007). *Adolescents on the net: Internet use and well-being*. Adolescence, 42,659-677 ThinkB4U, Google, <https://www.google.gr/intl/en/safetycenter/resources>. Accessed 01 February 2018
- U.S. Department of Commerce, Economic and Statistics Administration, National Telecommunications and Information Administration (2000).
- UNESCO, (2013). *Toward Universal Learning: What Every Child Should Learn*, <http://www.unesco.org>, <https://www.brookings.edu>. Accessed 01 April 2018
- UNESCO's Medium-Term Strategy (2014–2021) <http://unesdoc.unesco.org/pdf>. Accessed 01 February 2018
- United Nations Regional Information Centre for Western Europe, (2017). <http://www.un.org/en/development/desa/subscribe.html>. Accessed 14 February 2018
- Van Dijck, José. (2015). *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*. *Technical Communication Quarterly* Vol. 24, Iss. 2.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
HELLENIC SOCIAL POLICY ASSOCIATION